

DAGENS FRÅGOR

Försvar eller självuppgivelse

Krig är förhatligt, kärnvapenkrig ohyggligt. Kärn- och robotvapnen har ställt mänskligheten inför ett politiskt, moraliskt och militärt dilemma. Frukta för krig är naturligt och håller fredstanken levande. I denna situation borde målsättningen för alla demokratiska människor vara klar: fred, men inte till varje pris — fred, men inte till priset av underkastelse och frihetens förlust.

Tanken på fred, på ett fredsrrike föresvävar många. Men att det är betydligt svårare att förvandla insikten härom till handling och logik än till verklighetsflykt och tankeoreda visar med all tydlighet den pacifistiska diskussion som förts på senare tid. Fredstanken förefaller för många blivit en tvångstanke, som hindrat dem från att tänka.

De pacifistiska, defaitistiska strömningarna präglas till stor del av samvetsnöd och ärlig strävan att komma till rätta med mänsklighetens stora och svåra problem och har bl. a. sin grogrund i den spända internationella situationen, atomvapnens ohygglighet och nöden i världen. Att debatten nu fått en sådan intensitet kan till en del förklaras med att den förstärkts av en förvirrad atomvapendebatt utomlands, den ryska s. k. fredsoffensiven, kraven på atomvapenförbud, nedrustning m. m.

Tidigare har de radikalpacifistiska tongångarna varit förhärskande. Det nya i pacifistdebatten kanske främst ligger i att pacifisterna gör anspråk

på att sakligt kunna motivera sin inställning. Detta har dock inte lyckats. Vad man i stället uppnått är att på sina håll utså tvivel om försvarets effektivitet, man har gynnat de krafter, som vill försvaga svenska folkets försvarsvilja och motståndanda.

Den pacifistiska debatten är i hög grad oenhetlig, förvirrad och präglad av känslotänkande. Det förhållandet att några intellektuella för fram pacifistiska åsikter bland de försvarsovilliga ger kanske ingen anledning till oro. Betänkligare är att dessa åsikter fått en så stor spridning att även enstaka riksdagsmän uttalat tvivel på försvarsförmågan och försvarsviljan. Agitationen mot atomvapnen kombineras ofta med pacifism och defaitism. Dessa åsikter kan om de får större omfattning bli farliga för viljan att bära försvarskostnaderna och att försvara landet.

Några av de pacifistiska teserna är bl. a. att vårt försvar, enligt alternativ Adam, är — även om det förses med ett antal taktiska atomvapen — klart otillräckligt. Fienden har alltid starkare vapen. Atomvapen är ohyggliga och krig måste förhindras. Kapprustningen och spänningen i världen måste brytas. Om vi omformar vårt försvar till en internationell »samaritkär» för hjälp åt de underutvecklade länderna, skulle detta skapa en sådan respekt utåt, att en presumtiv fiende med hänsyn till världsoptionen inte skulle angripa oss. Nöden i världen och därmed också krigsriskerna, skulle minska.

En renodlat pacifistisk inställning

kan inge respekt men en pacifism, som bygger på felaktiga förutsättningar och på en snedvriden argumentering, blir tvivelaktig. Den pacifistiska tanken är vacker men naiv och verklighetsfrämmande.

Världen är inte sådan, att Sverige kan genomföra en isolerad nedrustning. Detta står klart för de flesta. Sinnelaget hos eventuella krigsanstiftare ändrar man inte genom »osjälviskt» uppträdande. Visade Stalin och och Hitler några betänkligheter mot försvarslösa och snälla grannar? Tog Chrustjev hänsyn till världsoptionen när han för snart två år sedan med våld krossade den ungerska frihetsrörelsen?

Det försvarslösa landet utgör en lockelse till anfall. Misstron mellan Väst och Öst och det förhållandet att endera parten skulle kunna dra fördel av ett besittningstagande av Sverige kan vara mer än en tillräcklig orsak för att ockupera oss. Atomvapenbalansen mellan stormakterna, fruktan för ett totalt atomkrig har ökat riskerna för lokala konflikter, samtidigt som det försvårat möjligheterna till hjälp utifrån om inte försvaret har en viss utållighet. Ett försvarslöst land kan ockuperas så snabbt att inget ingripande från den andra stormakten blir möjligt.

En nedrustning kan leda till att Sverige enbart genom hot tvingas till underkastelse. Vi blir därvid inordnade i kommuniststatens politiska och militära system, tvingade att stå i dess tjänst, utan att vi likväl skulle kunna undgå atomvapenanfall, om krig bryter ut mellan blocken. Vi råkar därvid ur askan i elden.

Vårt försvar är främst fredsbevarande genom sin styrka, och därvid fyller även ett konventionellt försvar en viktig uppgift i många lägen. Med atomvapen ökar vi ytterligare vår styrka och därmed den fredsbeva-

rande effekten. Pacifisterna utmålar medvetet ett krig som en fullständig förintelse av allt och alla. »Har vi taktiska atomvapen, tillgriper fienden vätevapen.» Man förbiser därvid att vapnens storlek och styrka anpassas efter de mål de skall sättas in mot. Vätevapen är strategiska vapen mot stora mål. I ett krig, där våra större städer är utrymda, finns knappast några vätebombsmål, såvida inte fienden av andra än militära skäl syftar till en meningslös massutplåning och förintelse av landet och dess befolkning. Det är främst på stridsfältet som de taktiska atomvapnen sätts in. Det är där vi måste eftersträva balans med fienden — för att förhindra krig.

Vad kärnfrågan gäller är försvar eller självuppgivelse. Avskyn för krig delas av alla. Vårt försvar är till för att vi inte skall råka i krig. Detta vill pacifisterna ogärna inse. Ingen kan ge oss någon fullständig garanti för fred. Den största grad av trygghet vi kan åstadkomma är att se till att vårt försvar får en sådan styrka, att det blir fredsbevarande, att de förluster fienden måste räkna med vid ett eventuellt krig mot oss blir så stora att han inte anfaller oss. Vad pacifisterna i realiteten rekommenderar är underkastelse, torftigt kamouflerad bakom ett »nationellt» hjälpprogram till de underutvecklade länderna. Skulle misstron och krigsriskerna i världen upphöra om försvarskostnaderna i stället satsades på hjälp till de underutvecklade länderna? Och har misstron mot de vita bland de färgade folken minskat genom den hjälp de fått, t. ex. genom USA? Spänningen mellan Öst och Väst beror inte på skillnad i levnadsstandard — den är främst ideologiskt och politiskt betingad och bör så småningom kunna överbryggas — men inte genom självuppgivelse från demokratiernas sida.

Vad vi kan göra för ett positivt

fredsarbete är att stärka de krafter som arbetar för fred och avrustning under kontroll och internationella former. Men vi måste därjämte öka demokratins och Västerens styrka. En självupptagen nationell politik passar inte längre — utvecklingen går mot större politisk och ekonomisk enhet. Vad som behövs är en högre grad av integration — ekonomiskt, politiskt och militärt — inom de demokratiska länderna — främst i Europa. En federation måste skapas där demokratierna bl. a. tar upp en fredlig tävlan med kommunistländerna på det ekonomiska, ideologiska och politiska fältet. Vid sidan därav bör arbetet att stärka FN som överinternationell myndighet fortsätta. Hjälpen till de underutvecklade länderna bör vidgas men gå i FN:s regi. Vi kan ge ökad hjälp utan att pruta på den militära tryggheten. Prutar vi på den ökar vi krigsriskerna.

Den ökande levnadsstandarden i Öst — och så småningom även i andra länder — de förbättrade kontaktmöjligheterna mellan folken som redan finns och som kommer att öka ytterligare framdeles inrymmer positiva förutsättningar för en utjämning av de ideologiska motsättningarna i världen. Att i denna fredliga tävlan den segrar som visar upp det bästa, lyckligaste och friaste levnadssystemet är en förhoppning som inte behöver vara helt orealistisk. Det är på den vägen vi kan hoppas att åstadkomma fred, en fred under frihet. För att det skall lyckas bör vi stärka och inte splittra våra krafter.

Pacifisterna gör anspråk på att vara »aktiva» fredsvänner. De glömmer bort att de verkliga fredsvännerna är de som positivt verkar för fred i FN:s anda — med vapen i hand. Pacifisterna gynnar i stället demokratins fiender, de utsår tvivel om våra och Västerens försvarsmöjligheter, de rekommenderar underkastelse — utan

att själva ha provat den vägen. Varför reste sig ungrarna? De ville inte ha fred till varje pris — inte till priset av ofrihet. Om man med demokrati menar frihet under de former vi lever i Sverige, så är pacifisterna antidemokrater, ty deras program leder till förlust av de demokratiska värdena. De tror att vargar inte finns, trots synliga spår efter deras framfart. De pacifistiska lärorna behövs varken i Sverige eller i de demokratiska länderna som alla vill fred. Varför inte försöka sprida dem i diktaturländerna?

Nassers Moskvabesök och Libanonkrisen

Det besök, som Förenade arabrepublikens president Nasser avlade i Sovjetunionen i slutet av april och början av maj motsågs tidigt med stort intresse och en god portion spänning. Sedan tillkomsten av den syrisk-egyptiska unionen hade den panarabiska nationalismens främste företrädare givit prov på en tidigare oanad måttfullhet gentemot den hatade västerländska imperialismen. Frågan om kompensation åt det forna Suezkanalbolaget hade sent omsider lösts. Den egyptiska radion fortsatte visserligen sina hätska angrepp mot Bagdadpakten och de västerländska imperialisterna, men på det hela taget tycktes Nasser angelägen om att i lugn och ro få smälta sitt nya byte, Syrien, och förbättra relationerna till det penningstarka Förenta staterna — en ambition som till synes välvilligt sågs av utrikesminister Dulles. Det talades till och med om förestående statsbesök i en del av de västeuropeiska huvudstäderna, med början i Rom. Kanske mest av hänsyn till det redan tidigare förödmjukade Frankrike dröjde emellertid inbjudningarna från det hållet, och man bör måhända icke förebrå den egyptiske diktatorn om han till slut

accepterade den sedan länge vilande inbjudan till Moskva i stället för att vänta på synbarligen efterlängtade västmaktsinbjudningar som aldrig kom.

Intresset kring president Nassers överläggningar med de ledande i Kreml knöt sig helt naturligt till Palestinafrågan. Man hade på västmakts-håll länge avvaktat förebudet till den stora katastrofen i Mellersta östern, dvs. Sovjetunionens länge väntade, definitiva uppslutning bakom den arabiska ståndpunkten i Palestinafrågan. En sådan uppslutning skulle, ansåg man på västmakts-håll, omedelbart leda till en allmän arabisk samling i riktning mot östblocket, frivillig eller nödtvungen. Bagdadpakten skulle sprängas genom Nuri es-Saids fall i Irak, västerns positioner i Nordafrika skulle hota att bryta samman och kung Saud av Saudi-Arabien skulle tvingas överge sin i allt väsentligt västmaktsvänliga politik.

Den kommuniké som utfärdades efter Nassers Moskvabesök innebar i någon mån en tröst för de värsta pessimisterna inom västmaktslägret. Visserligen sades det, att de båda regeringarna fördömde fördrivandet av Palestinas arabbefolkning från Israel, och att de stödde Palestinaarabernas »legitima anspråk». Men dessa vaga och försiktiga ordalag innebar ingalunda något ostridigt stöd åt arabernas program för Israels utplånande. Samtidigt var emellertid det sovjetiska ställningstagandet så pass tvetydigt, att det kunde tolkas praktiskt taget hur som helst, vilket också föreföll ha varit Chrusjtjovs syfte. I arabopinionens ögon kunde det betyda ett sovjetiskt stöd åt den panarabiska målsättningen, och därigenom bli ytterligare en favör för Sovjetunionen i kampen mot västmakterna om det avgörande inflytandet i Mellersta östern. Å andra sidan har Moskva bevarat sin fulla handlingsfrihet i denna fråga,

vilket tyder på, att Sovjetunionen trots allt har vissa betänkligheter mot att helt sluta upp på arabernas sida gentemot Israel. Denna tolkning kan, om den är riktig, vara ett tecken på, att de ledande männen i Kreml inför en eventuell förestående toppkonferens önskar undvika ett nytt uppflammande av krutdurken i Mellersta östern.

En sådan tolkning kan man däremot inte ge Chrusjtjovs uttryckliga stöd i kommunikén åt tanken på det algeriska folkets självbestämmanderätt. I detta fall rör det sig otvetydigt om en viss förändring i den sovjetiska ståndpunkten, vilken intill helt nyligen gick ut på att lämna Frankrike fria händer beträffande lösningen av det algeriska problemet. IV:e republikens oförmåga att komma tillrätta med denna fråga har måhända varit en bidragande orsak till de ryska ledarnas ståndpunktstagande, särskilt som Sovjetunionen ju knappast kunde låta Frankrikes egna allierade i väster rycka till sig initiativet i frågan om »antikolonialismen». Viktigare torde kanske dock ha varit nödvändigheten att ge president Nasser tillfredsställelse åtminstone på en betydelsefull punkt. Alltsedan Sinai-kampanjen 1956, som med all tydlighet visade omöjligheten av att inom kort utradera den israeliska staten med militära medel, har den nasserska panarabismen visat ett ständigt ökat intresse för Nordafrika, som ju också ingår i dess planer på ett arabiskt rike »från Atlanten till Persiska viken». De tunisiska och marockanska ansträngningarna att få till stånd en nordafrikansk federation i intimt samarbete med västern och med deltagande av ett fritt Algeriet gjorde det nödvändigt för Förenade arabrepubliken att ytterligare intensifiera sin aktion för den »positiva neutralismen» i detta område, och härvidlag överensstämde dess målsättning i stor utsträckning med Sovjetunionens. Detta

kan bidra till att förklara Moskvas nya ståndpunktstagande.

Sovjetunionens huvudmål är att tränga undan västmakterna från Mellersta östern. Det försiktiga stödet åt arabernas politik gentemot Israel är ett av medlen. Ett annat är stödet åt Nassers panarabiska aspirationer. Föränta staterna och Storbritannien har mer eller mindre klart gått in för att bevara status quo i Mellersta östern. Sovjetunionen stöder häremot den egyptiske diktatorns strävanden att »ena de arabiska folken». I dessa strävanden har man att se förklaringen, inte bara till aktiviseringen av Föräntade arabrepublikens intresse för Algeriet, utan även upprinnelsen till de senaste veckornas allvarliga oroligheter i Libanon.

Intill upprättandet av Föräntade arabrepubliken kunde Libanon sägas ha varit något av en fredens oas i det oroliga Mellersta östern. Sedan dess frigörelse 1943 har det sökt spela rollen av medlare mellan Västern och arabvärlden. Det drevs härtill, inte bara genom sitt läge vid Medelhavet och sin gamla egenskap av handelsnation, utan även genom sitt gamla kulturarv som säte för korsfararnas småstater under medeltiden — ett arv, som haft till följd att Libanon än i dag är till hälften en kristen stat, och endast till hälften muhammedansk. Både inåt och utåt har landet sökt föra en försiktig balanspolitik: ett utslag härav har varit, att någon folkräkning med uppgivande av religionstillhörighet aldrig företagits, när båda grupperna alltför mycket fruktat att se sig försatt i minoritet. Ett yttre tecken på Libanons balanserande hållning var dess accepterande, med vissa förbehåll, av Eisenhowerdoktrinen i början av förra året.

Upprättandet av Föräntade arabrepubliken rubbade emellertid Libanons redan förut ömtåliga läge. Kairos pan-

arabiska propaganda förfelade inte sin effekt inom stora delar av opinionen, även den kristna: ledande politiker vallfärdade från Beirut till Damaskus för att frambara sin hyllning till Nasser, däribland den vördade maronitiska patriarken Meouchi, ledaren för den största kristna sekten i Libanon.

Den libanesiska regeringens beslutssamhet att fortsätta den dittillsvarande balanspolitiken, trots president Nassers bestämda deklaration att det var Libanons plikt gentemot den panarabiska saken att ansluta sig till Föräntade arabrepubliken, bidrog till den västvänlige presidenten Camille Chamouns beslut att låta omvälja sig till president, trots att ett dylikt omval förutsatte en ändring i konstitutionen. Det var förslaget om denna ändring, som blev upptakten till den Nasserinfluerade oppositionens attack i Tripoli den 9 maj, då generalstrejk proklamerades och krav framfördes på Chamouns omedelbara avgång. Det aktiva stöd, som oppositionen synes ha erhållit från Kairo och Damaskus, ledde till en början till en ytterligt svår ställning för regeringen, men efter en veckas oroligheter föreföll det som om den tills vidare skulle ha läget i sin hand. En bidragande orsak härtill var utan tvivel Föränta staternas stöd åt Chamoun, dels genom vapenleveranser och dels genom den amerikanska VI:e flottans avgång till östra Medelhavet — en exakt parallell till situationen i Jordanien i april förra året, då kung Hussein med amerikansk hjälp lyckades rädda sitt land från att uppgå i en egyptisk-syrisk-jordansk federation. Situationen var dock fortfarande labil och osäker, och den internationalisering som den fått genom Föränta staternas ingripande syntes näppeligen ha stärkt regeringens ställning gentemot den i växande utsträckning västmaktsfientliga folkopinionen.

Fortsatt högerstyre i Grekland

Den inrikespolitiska utvecklingen i efterkrigstidens Grekland har tydligt påvisat sambandet mellan valsystem, partiflora och regeringsstabilitet. Under de åtta första efterkrigsåren — 1944–1952 — hade landet proportionellt valsätt, ett tiotal partier företrädde i parlamentet och fjorton regeringar, varav ingen förmådde hålla sig vid makten över ett och ett halvt år. 1952–1958 har landet haft majoritetsval, realiter endast tre partier och två regeringar, vilka utgått ur samma parti. Före årets val hade en ny vallag innehållande s. k. förstärkt proportionalism införts, vilket fått betydelsefulla verkningar på valutgången och väl kommer att få det också beträffande den framtida regeringspolitiken.

Det var 1952 som fältmarskalk Papagos, som lett grekerna till segrar både mot italienarna 1940 och kommunisterna 1949, kom till makten i spetsen för sitt nygrundade parti »grekisk samling», vilket redan vid valen 1951 blivit landets största. På hösten 1955 avled Papagos och efterträddes av Konstantin Karamanlis, som rekonstruerade partiet och gav det namnet »den nationella radikala unionen». Vid nyval i februari 1956 vann Karamanlis en knapp majoritet i parlamentet med 48 % av de avgivna rösterna bakom sig. Under dessa sex år av politisk stabilitet har det grekiska näringslivet kunnat glädja sig åt en betydande expansion, valutan har stabiliserats och återbyggnaden — psykiskt och materiellt — efter nio år av krig, ockupation och inbördeskrig kunnat fortskrida i berömvärd takt. Utrikespolitiskt har regeringen trots motsättningen till Storbritannien och Turkiet i Cypernfrågan inte tvekat att hålla fast vid den en gång inslagna västmaktskursen.

Årets val föranleddes av att rege-

ringen under debatten om den nya vallagen oväntat fann sig försatt i minoritet. En expeditionsregering övertog makten, genomdrev en ny vallag och lät utskriva nyval. Den »förstärkta proportionalismen» kom att innebära att endast partier som erhållit 25 % av röstetalet, valkarteller omfattande två partier som erhållit 35 % av röstetalet och valkarteller mellan fler än två partier som erhållit 40 % av röstetalet skulle få delta vid fördelningen av tilläggsmandat. Beräkningen var att man härigenom skulle stabilisera ett tvåpartisystem. De två partierna skulle vara Karamanlis' nationella radikala union och Venizelos' liberala parti, som utgjort kärnan i alla regeringar 1950–1952 och i oppositionen åren sedan dess. Valutgången avslöjade emellertid faran av att leka med valsättet i syfte att med konstlade medel befästa demokratin. Det enda parti som jämte Karamanlis' fick vara med att dela tilläggsmandaten blev nämligen inte Venizelos' liberala utan det kryptokommunistiska EDA — det officiella kommunistpartiet är förbjudet. Av sammanlagt 300 mandat erhöll Karamanlis' anhängare 172, EDA 79, och liberalerna 36. Karamanlis fick 42 % av rösterna, EDA 25 % och liberalerna 21 %. Att ett kryptokommunistiskt parti i ett land som haft att utkämpa ett långvarigt inbördeskrig mot utifrån stödda kommunister kunnat samla en fjärdedel av väljarkåren utgör en mycket obehaglig överraskning, vars konsekvenser ökas av att landets två övriga större partier genomdrivit ett valsätt som ger kryptokommunisterna en långt manstarkare representation i parlamentet än vad som varit proportionellt berättigat. EDA:s stora valframgång — 1951 och 1952 samlade partiet endast omkring 10 % av rösterna — torde till stor del bero på Cypernfrågan och skrämselfpropagandan mot amerikanska robotbaser, men

också på ett allmänt missnöje med den regim som sex år suttit vid makten och misstro gentemot de inbördes föga eniga liberalerna.

Om Venizelos sålunda räknade gruvligt fel, när han tillsammans med regeringen utarbetade den nya vallagen, kan Karamanlis i huvudsak sägas ha nått sitt syfte. Trots en nedgång i partiets popularitet hos väljarna från 44 % 1956 till 41 % har hans parti erhållit en solidare majoritet i parlamentet och kan i princip räkna med ytterligare fyra års maktinnehav. Det förhållandet att det är EDA som numera utgör det främsta oppositionspartiet kommer dock sannolikt både att göra livet surare för regeringen och tvinga den till större försiktighet — eller publikfrieri — än hittills, vilket i sin tur kan få ogynnsamma återverkningar på Atlantpaktssamarbetet.

Frankrikes svåra stund

Under en vecka i mitten av maj skakades Frankrike av en kris, som var allvarligare och mera oroväckande än någonting som har hänt i landet sedan kriget och ockupationen. Den 13 maj ägde demonstrationer, vilka urartade till rent pöbelupplopp, rum i Alger i syfte att manifesteras mot och om möjligt förhindra bildandet av regeringen Pflimlin. Samtidigt avslöjades i Paris planer som direkt syftade till att störta regimen. Genom ett energiskt polisinsgripande revs de samhällsomstörtande organisationerna av nyfascistisk typ upp, och tre dagar senare röstade nationalförsamlingen med stor majoritet för införandet av undantagstillstånd i hela Frankrike under en tid av tre månader. I Algeriet hade samtidigt s. k. utskott för den allmänna säkerheten bildats i en rad städer, och armén under ledning av överbefälhavaren för Algeriet, general Salan, hade

tagit makten. Ännu när detta skrives är relationerna mellan Algeriet och Frankrike ytterst oklara.

Det är i själva verket två kriser som har vävts in i varandra, en algerisk kris av mera lokal karaktär och en ytterst oroande konstitutionell kris. Konflikten i Algeriet ligger delvis till grund för dem båda, men den tyngst vägande anledningen är likväl bristen på stabilitet och effektivitet i det politiska systemet under Fjärde republiken.

Den franska befolkningen i Algeriet har ända sedan krigsutbrottet på hösten 1954 levat i ett tillstånd av osäkerhet och växande desperation. En miljon människor har gått i ständig fruktan för rebellernas attentat och våldsdåd, som den franska arméns insats endast delvis har lyckats begränsa. En miljon människor har krävt ett effektivt försvar av liv och egendom, som Frankrike endast delvis har kunnat ge dem.

För denna europeiska befolkningsgrupp i Algeriet har frågan inte enbart gällt Frankrikes förmåga att hjälpa utan också Frankrikes vilja att hjälpa. Den har sett, hur den politiska instabiliteten har förlamat regeringens handlingsmöjligheter. Inom gruppen har ett ganska kraftigt förakt för det »dekadenta» Frankrike utbildats. Och man har hyst oro för »eftergiftstendenser», framför allt i samband med diskussionen om att uppta förhandlingar med den algeriska nationaliströrelsen.

I ett sådant klimat har extremistgrupper inte haft någon svårighet att göra sig gällande. Framför allt hos krigsveteraner, hemvärnsorganisationer och studenter har en »aktivistisk» ideologi fått djupa rötter. Det behövdes bara en yttre anledning för att desperationen skulle resultera i handling.

Under den senaste regeringskrisen

steg upphetsningen undan för undan och nådde sin kulmen, när meddelandet kom, att FLN hade avrättat tre franska soldater som repressalieåtgärd till följd av avrättningen av algeriska terrorister. När den blivande konseljpresidenten Pierre Pflimlin lade fram ett regeringsprogram, som bland annat omfattade ett försök att uppta förhandlingar med nationalisterna, kom eruptionen.

Avsikten hos den stora massan av algeriska fransmän var att genom stora demonstrationer visa för Frankrike, att Algeriet inte accepterade någon annan regering än en, som var helt inställd på att föra kriget med största energi. Man hoppades, att demonstrationerna skulle bli en tankeställare för nationalförsamlingen och leda till ett misslyckande för Pflimlin. Därefter skulle en regering under ledning av Nordafrikaaktivister som Jacques Soustelle och Georges Bidault kunna tillsättas.

Förhoppningen slog fel. I Alger hade man misstagit sig på stämningen i Frankrike och Pflimlin lyckades bilda regering mycket tack vare händelserna på andra sidan Medelhavet.

Och ändå fanns det åtskilligt, som kunde motivera de algeriska förhoppningarna. Stämningen i Frankrike har nämligen sedan drygt ett år tillbaka undergått en mycket kraftig förskjutning i riktning mot en aktivare krigsföring i Algeriet.

Vändpunkten kom på våren 1957. Med en generalisering kan man säga, att det var först då som fransmännen upptäckte, att de var i krig i Algeriet.

På sommaren 1956 förstärktes armén i Algeriet med stora kontingenter värnpliktiga. Det fanns snart nog knappt en enda fransman som inte hade en vän eller anhörig inblandad i striderna. Det medförde att Algerietkonflikten helt plötsligt ryckte fransmännen in på livet, blev angelägen.

De värnpliktiga fångades snabbt av stämningen i Algeriet, för dem gällde det att slå ner revolten för att sedan kunna komma tillbaka igen, och de skrev brev hem i den andan. Det var den bästa propaganda som kunde göras för kriget i Algeriet.

Men propagandan gav inte omedelbar effekt. Under hösten 1956 hoppades man på att de stora förstärkningarna skulle vara tillräckliga för att snabbt krossa rebellrörelsen. Först på våren 1957 kom besvikelsen och känslan av att ännu effektivare medel måste tillgripas.

Samtidigt började rapporter om fransk tortyr av algeriska fångar att flöda. Rapporterna, vilkas sanningshalt senare till stor del har bekräftats, vållade stor uppståndelse. Indignationen mot vissa av de metoder, som hade kommit till användning, nästan drucknade i indignationen över de »defaitister», som lade fram rapporterna. Ville man framställa hela den franska värnpliktsarmén som ett gäng av bödlar? Förstod man inte att det gällde att vinna kriget så snabbt som möjligt och med de effektivaste metoderna?

Denna i sig naturliga indignation tog vissa tragiska uttrycksformer. En fransk form av »McCarthyism», som regeringarna var ur stånd att bekämpa, växte fram. Tidningar och tidskrifter med rapporter om eller kommentarer till tortyr och övergrepp beslagtogs. Fransmännen klagade bittert över utlandets oförstående inställning till den franska politiken i Nordafrika, nationalismen och antiamerikanismen blomnade upp, den gamla bitterheten från de franska motgångarna i samband med Suezkonflikten fick nytt liv och allt flera fransmän föll för slagordet om »la France seule».

Stämningen blev en god jordmån för den undervegetation av extremistiska rörelser, som växte fram. Det

har alltid funnits en antidemokratisk ådra i Frankrike; den har varit mycket smal men ibland har den kunnat svälla tack vare att extremiströrelserna har kunnat suga upp rekryter från de missnöjdas stora kategori. På så sätt har rörelser av närmast nyfascistisk karaktär vuxit sig starkare under det senaste året, och framför allt har klimatet varit sådant, att de har haft betydligt större aktionsmöjligheter än tidigare. Samtidigt har också tendenser till antisemitism visat sig.

För utländska iakttagare med god vilja att tolka allt till det bästa i den bästa av världar framstod detta till en början bara som enstaka företeelser. Det var först på ett relativt sent stadium som det stod klart, att de tragiska tendenserna var länkar i en sammanhängande kedja, smidd av förtvivlan och desperation.

Den franska reaktionen efter Sakiet-intermezzot skulle vara omöjlig att förstå, om man inte tar hänsyn till dessa, här bara skisserade tendenser. Kanske sjuttio procent av fransmännen kritiserade starkt bombningen av den tunisiska byn Sakiet. Men sjuttio procent av deputeraderna stödde konseljpresident Gaillard vid debatten i nationalförsamlingen, när han »täckte» aktionen. Kritiken mot aktionen var nämligen framför allt riktad mot det taktiska felgrepp, som militärerna i Algeriet gjorde sig skyldiga till, och inte mot själva bombningen. Tvärtom var det många fransmän som uppfattade intermezzot som ett uppmuntrande tecken på att det äntligen blev något uträttat.

Denna fras — »äntligen görs det något» — har givetvis bidragit till att stärka ställningen för dem, som kan framställa sig själva som förespråkare för en mera aktiv politik, nämligen extremisterna. Men det är inte bara dessa utan också gaullisterna som har

fått vind i seglen. General de Gaulles namn återkom allt oftare i debatten, och de som kritiserade Fjärde republikens bristande funktionsduglighet såg i generalen mannen som skulle kunna återställa enigheten i Frankrike.

Också i Algeriet tänkte man på de Gaulle. I själva verket hör de franska kolonierna till gaullismens starkaste brohuvuden. Det är troligt att många av fransmännen i Alger hoppades på att demonstrationerna skulle förmå generalen att bryta sin självpålagda tystnad.

Medan alltså huvuddelen av den franska kolonin i Algeriet enbart syftade till demonstrationer, som skulle kunna vädja till den nyväckta nationalismen i Frankrike, spärra vägen för Pflimlin och öppna vägen för en regering av Nordafrikaaktivister, helst under ledning av de Gaulle personligen, fanns det vissa grupper som ville gå ännu längre. Om Pflimlin misslyckades att bilda regering, fanns det givetvis en god chans att president Coty till slut skulle resignera och kalla på de Gaulle. Men om Algeriet samtidigt avskars från Frankrike, måste detta inte bara väcka stark reaktion i Paris utan åstadkomma ett direkt kaos, som kunde utnyttjas av extremisterna till att genomföra en kupp i själva Frankrike. Vid polisrazziorna har det också framkommit klara bevis för att det fanns intim kontakt mellan de algeriska och de franska extremiströrelserna.

Extremisterna tog ledningen av demonstrationerna i Alger den 13 maj och lyckades få dem att urarta till pöbelupplopp. Samtidigt sökte de täckning bakom armén och sköt fram fallskärmsgeneralen Massu, som ställde sig i spetsen för »utskottet för den allmänna säkerheten».

General Massu är en man med utomordentliga militära meriter och med

en av allt att döma total brist på politiskt omdöme. Han är representativ för en stor del av den franska officerskåren genom sin bitterhet över militära operationer, som har förvandlats till politiska nederlag. Han var med i Indokina. Han ledde med stor skicklighet operationen mot Port Said under interventionen mot Egypten på hösten 1956 och hade svårt att smälta ordern att avbryta framryckningen. Därefter har han haft hand om upprijsningen av terroristnästena i Alger och skötte sitt uppdrag effektivt men hårdhänt, något som gjorde att han och hans fallskärmsoldater kom i skottgluggen vid tortyrdebatten. Över huvud taget har han fått ett intryck av att det bästa han har utfört har mötts med otacksamhet eller har direkt motarbetats i Paris. I Alger har han däremot en grundmurad popularitet.

Massus roll vid kuppen i Alger var slutspelad efter ett par dagar. Han blev aldrig mer än en marionett och sköts snabbt åt sidan av den skicklige taktikern Salan. Dennes balansgång och dubbelspel hör till det mest fascinerande i Algerietkuppens historia. Han grundmurade sin ställning bland de algeriska fransmännen genom att delvis fullfölja kuppen. Men samtidigt höll han hela tiden kontakt med regeringen i Paris och lyckades så småningom lotsa in utvecklingen i mera lätthanterliga banor. Hans betydelsefulla insats underlättades av att Parisregeringen avhöll sig från att gå till ytterlighet och sätta hårt mot hårt, och på så sätt manövrerades extremisterna undan.

De senare inregistrerade det första av en lång rad nederlag samma natt som kuppen ägde rum. De misslyckades i sin plan att störta Pflimlin. De misslyckades också i sin plan att skapa kaos i Frankrike och på så sätt bereda vägen för kuppmännen i Paris. I stäl-

let åstadkom de, att Pflimlin fick en starkare majoritet än någon hade räknat med, de demokratiska partierna slöt sig samman till republikens försvar, och kommunisterna framträdde något oväntat som demokratiska förkämpar, barnsligt lyckliga över chansen att ta sig ur sin politiska isolering och över det extra handtag, som extremisterna gav deras strävanden att åstadkomma en folkfront.

I Paris rådde under några dagar en fruktansvärt nervös stämning. Man var beredd på allting, till och med på inbördeskrig. Men de extremistiska stötrupperna neutraliserades av polisen, och de mindre fanatiska grupperna, exempelvis gaullisterna, höll sig lugna mycket tack vare de tre stora fackliga organisationernas hot om generalstrejk.

General de Gaulle framträdde ur sin isolering, gjorde en deklaration och höll en presskonferens. Han förklarade att han var redo att ta makten under exceptionella omständigheter, han godkände ganska öppet kuppen i Algeriet men förklarade sig invänta en kallelse från den franska nationen innan han grep tyglarna. Någon diktatur syftade han i varje fall inte till.

Generalen framstod därmed som huvudperson i dramat. Det blev allt tydligare att endast en reglering under hans ledning hade utsikt att hindra ett inbördeskrig. I detta kritiska läge manövrerade han spelet skickligt och med smidigt stöd bakom kulisserna av både republikens president och den sittande regeringschefen. Han fick den begärda extraordinära investituren — låt vara med mindre majoritet än han från början krävt — genom ett uppträdande där fasthet parades med concilians. Den omedelbara faran för ett politiskt kaos var avvärjd.

De Gaulles program har ännu ej närmare konkretiserats. Hur den kommande franska författningen skall

te sig, ligger höljt i dunkel — liksom Algeriets framtida status. Endast så mycket är tydligt att generalen bundit sig för en demokratisk ordning, där fria val i sista hand blir utslagsgivande. Att en sådan ordning väl kan förenas med en effektiv verkställande makt finns det ju åtskilliga exempel på.

Läget är emellertid fortfarande flytande. Mot den avvaktande passiviteten hos folkets stora massa kontrasterar vissa högljudda röster från Algeriet och annorstädes. De Gaulle har kraftfullt manat till ordning och förhållit militären dess plikt till lojalitet och disciplin. Av allt att döma blir han också åtlydd i de militära kretsar, som just nu sitter i nyckelposition.

Anslutningen till det nya stora statslänet blir en måttstock på allmänhetens förtroende till hans regim.

Friheten att läsa

När senator McCarthy under 1950-talets första år stod på toppen av makt och inflytande, lyckades han i sin hetskampanj mot s. k. oamerikansk verksamhet även igångsätta utrensning av misshaglig litteratur ur amerikanska bibliotek. Beskäftiga medlemmar av Den amerikanska revolutionens döttrar, föräldraföreningar och kvinnoklubbar, alla uppladdade med antikommunistisk chauvinism och moralisk indignation, for som furier kring bokhyllorna och plockade bort litteratur, som ansågs kunna skada ömtåliga amerikanska sinnen med sin kommunistiska eller i övrigt omoraliska smitta. På sina håll ordnades formliga bokbål.

Till amerikanernas heder skall dock sägas, dels att denna frihetsfientliga utrensningkampanj inte hade så stor omfattning, som många tidningsläsare kunde tro, dels att den tidigt gav upphov till starka motverkande krafter.

Bl. a. erinrar man sig med stor glädje den protestaktion, som igångsattes av de amerikanska bibliotekariernas förening. Ett nytt värdefullt inslag i kampen för litteraturens frihet är ett nyligen publicerat betänkande med den talande titeln *Freedom to Read*. Undersökningen har verkställts på initiativ av National Book Committee och utförts av tre högt aktade vetenskapsmän, professorn i grekiska vid universitetet i Chicago, Richard McKeon, samt två professorer vid Columbia University, sociologen Robert K. Merton och juristen Walter Gellhorn. Deras uppgift har varit att skildra censuringripandenas historiska och filosofiska bakgrund och det aktuella problemläget samt att komma med synpunkter och förslag beträffande säkerställandet av litteraturens frihet i framtiden.

Som sig bör i en översikt, där en professor i grekiska för pennan, figurerar i inledningen Platon som avskräckande exempel: i sin aristokratstyrda mönsterstat ville han t. o. m. bannlysa poeterna, då deras lösaktiga verksamhet innebure alltför stora risker för moralen och stats säkerheten. Men det förhöll sig under tidigare epoker liksom i våra dagar: även om censurbefrämjarna uppger sig ha endast fast avgränsade syften, visar den praktiska erfarenheten, att en censur i funktion har svårt att hålla sig inom dessa gränser. Den är till hela sin natur frihetsfientlig och restriktiv och den visar en sorglig benägenhet att ställa sig i de reaktionära krafternas och intressenas tjänst, varigenom den kommer att begränsa tankefriheten, snöpa det litterära skapandet och hämma den fria konstutövningen.

De kanske mest vägande argumenten mot censur är att censorerna ofta förväxlar orsak och verkan, ja rentav genom sina ingripanden främjar den effekt, som censuren har till uppgift

att förhindra. Ett nordiskt exempel härpå är Mykle-kampanjen, som mångdubblat intresset för en bok, som annars inte skulle ha väckt större uppmärksamhet. — All censur måste dessutom bli mer eller mindre godtycklig; inte ens en jättestab av censorer kan hinna granska mer än bråkdelar av de tryckalster, som utgivits, ja inte ens av den aktuella produktionen. Censuren i aktion får följaktligen karaktären av punktaktioner. Man kan visserligen i likhet med *Index Librorum Prohibitorum*, den romersk-katolska kyrkans litterära förbudsrolla, generellt förbjuda kommunistisk litteratur men ett dylikt förbud är inte särdeles vägledande för publiken, eftersom djävulen som bekant med förkärlek uppenbarar sig i lockande förklädnad med väl gömd bockfot.

Praktexempel på censurens svårigheter erbjuder den debatt som ägde rum i den amerikanska kongressen 1939, då det bl.a. gällde att avgöra vad för sorts litteratur som kunde och borde spridas inom krigsmakten, så att man fick garanti för god krigsmannatukt och pålitlig offensivanda. Den ene ville förbjuda böcker i stil med *Decamerone*, andra sådana oamerikanska böcker som Marx' *Das Kapital*. En kongressledamot lyckades fånga in hela censurproblemet som i ett nötskal, då han föreslog att krigsmaktens folk skulle helt ägna sig åt sitt krigiska yrke och »förbjudas att läsa alla tidningar, böcker, tidskrifter och andra publikationer, inklusive Bibeln och protokollen från kongressen», då det uppenbarligen i alla dessa tryckalster kunde finnas inslag, varav soldaterna kunde ta skada till sin själ. Han fick naturligtvis svar på tal: det stod upp indignerade talare, som betecknade detta inlägg som oamerikanskt, ja kommunistiskt, då det tydligen ville undanhålla soldaterna Guds ord.

Under 1950-talet har det i Förenta staterna gjorts ett nytt, mycket naivt försök att finna en generell regel för att dra gränsen mellan god och dålig litteratur. Det är ungdomens idoga beskyddare som propagerat för att böcker, som amerikanska föräldrar med gott samvete kan sätta i ungdomens händer, skall accepteras som god litteratur, medan annan litteratur måste underkännas. En av Amerikas mest aktade män, domaren i Högsta domstolen Felix Frankfurter, riktade ett dråpslag mot denna naiva patentrörelse, då han förklarade att dess tillämpning innebure att »man tuttade eld på hela huset för att steka smutsgrisen». I sin iver att utrensa främst pornografisk och annan förråande litteratur var man beredd att offra all litteratur som kunde tänkas ha ett skadligt inflytande på barn och ungdom.

De tre amerikanska professorernas utredning är klar, sansad och måttfull. De har inte låtit påverka sig av det oerhörda känslösvallet i debatterna kring censuringripanden till skydd för den amerikanska livsformen, mot oamerikansk verksamhet och kommunism. De hävdar med kraft att »friheten att läsa» är en grundläggande demokratisk rättighet, som det gäller att slå vakt om. I censur av det tryckta ordet ser de ett av de farligaste hoten mot »de politiska institutioner, som förkroppsligar och skyddar våra grundläggande friheter och det kulturella arv, som ger dem innehåll och vikt». De fäster även uppmärksamheten vid en art av »censur», som är förknippad med den moderna tekniska utvecklingen. Förlagsverksamheten har mer och mer blivit storindustri och avgörandet beträffande manuskriptens öden träffas i stor utsträckning av en relativt liten krets av direktörer och förlagsredaktörer. Hur har detta förhållande kommit att

påverka utgivningen och därigenom läsvanorna? I vilken utsträckning faller bokförläggarna i sin strävan att publicera lönnande objekt undan för den tvivelaktiga publiksmaken? »Vad för sorts böcker blir aldrig lästa, därför att sociala förhållanden, tekniska metoder och produktionskostnader medför, att de aldrig skrives eller tryckes?» Dessa och liknande frågor bör, anser de tre professorerna, bli föremål för en särskild undersökning.

Den amerikanska utredningen är utan tvivel av intresse även på den här sidan Atlanten. I Sverige har vi lyckligtvis inte anledning att föra en så hård kamp för det tryckta ordets frihet som i länder, där censuren varkar över moral och rättrogenhet, men det har alltid sitt intresse att noga följa de avskräckande, resp. stimulerande exemplen. Och även hos oss har vi all anledning att observera det problem som de amerikanska professorerna anser bör närmare penetreras: Hur skall den kapitalsvaga minoritetens berättigade krav på att få sin stämma hörd i det tryckta ordets form kunna tillgodoses i bestsellerlitteraturens, pocket-böckernas och den kolorerade veckopressens tidevarv? Det är i lika hög grad ett politiskt som ett kulturellt problem.

Studiefinansieringen

Representanter för landets studentkårer samlades den 19–23 maj till studentriksdag i Göteborg. Studentriksdag är den gängse beteckningen för den »allmänna studentkonferens» som nu sammanträdde — för sjätte gången i ordningen. Uttrycket är något oegentligt, »representanterna» är inte utsedda enligt något enhetligt system, de hotas inte av någon form av parlamentarisk sanktion, och de har framförallt inte någon beslutande befogen-

het. Studentriksdagen är ett *rådgivande* organ, med en svävande ställning mellan expertgrupp och representantskap men är likväl en mycket betydelsefull institution. De avgivna »råden» blir riktninggivande för den politik som SFS kommer att föra under den kommande femårsperioden.

Bland de problem som behandlades i Göteborg är utan tvivel frågan om de högre studiernas finansiering det ur allmän synpunkt viktigaste. Den hittills gällande målsättningen för de studentsociala åtgärderna, en statlig stipendiering av 26 % av de nyinskrivna, kan nämligen anses uppnådd. Det gällde nu hur man skulle ställa sig inför det framtida arbetet på detta område. På politisk bas har frågan redan debatterats — med betydande häftighet — i ett par år. Två huvudriktningar har avtecknat sig. Dels en socialistisk, som med åberopande av nödvändigheten att undanröja »utbildningsmonopol» och »stillvarataga begåvningarna» ivrat för studielön åt alla. Dels en konservativ, som hävdat att studier i princip vore att betrakta som en investering, som normalt borde bekostas med egna medel eller lån. (Vissa »rekryteringsstipendier» borde även enligt denna linje ingå i systemet.) För att möjliggöra rimlig avskrivning av i studier investerat kapital borde amortering av studiekostnader, liksom understöd till studerande, vara avdragsgilla vid beskattningen.

Studentkårerna och SFS avböjer principiellt att låta sitt arbete politiseras. Det blev därför inte dessa politiskt inspirerade förslag som kom att ställas mot varandra vid studentriksdagen. En annan sak är, att de politiska värderingarna stundom tydligt nog kan skymtas genom de »kårortsförslag» som kom att bli materialet för mödosamt fackligt kompromissande i Göteborg. Det ställningstagande som utkristalliserades som studentmajori-

tetens uppfattning innebär väsentligen följande:

- »att statliga stipendier, motsvarande kostnaderna för bostad och kost under halva den verkliga studietiden bör tilldelas samtliga studerande med tillräckliga studieförutsättningar;
- att finansieringen av de elementära levnadskostnaderna under den övriga studietiden bör ske med statligt stöd i någon form;
- att tillräckliga studieförutsättningar för erhållande av statsstipendium i fråga om sökande, som icke hunnit förvärva akademiska studiemeriter, skall anses ådagalagda genom i regel minst 3,0 i genomsnittligt poängvärde i studentbetyget.»

Detta innebär icke, att SFS överger sin energiskt drivna linje, att kräva skattetekniska lättnader för akademikerna. På ett uppseendeväckande sätt har regeringen i årtal nonchalerat denna fråga. Studentriksdagen återkommer med inte bara en nyttig påminnelse, utan även en modest men välmotiverad kritik mot finansministern:

- »att avdragsrätt vid beskattningen för amortering av studieskuld snarast bör införas;
- att avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande är en angelägen reform, som skulle medföra ökad rättvisa vid beskattningen och underlätta finansieringen av högre studier;
- att den med beklagande konstaterar fördröjningen av frågan om studiedkostnadernas skatterättsliga behandling.»

Beslutet innebär utan tvivel en framgång för de socialistiska strävandena. Det kan formellt sägas att studentlönen »fallit» i studentsammanhang

— men den har fallit framåt. Man frågar sig, vilka motiveringar som kan ha påverkat majoriteten, helt visst ickesocialistiska studenter, att antaga en dylik linje.

I första hand anföres omsorgen om rekryteringen:

- »att det är samhällets uppgift att undanröja ekonomiska och geografiska utbildningshinder och därigenom ge studiebegåvad ungdom ur alla samhällsskikt lika möjligheter att påbörja och genomföra akademiska studier.»

Det kan synas som om detta bekymmer, när nu både den absoluta rekryteringen och speciellt tillströmningen från de lägsta socialgrupperna tenderar att öka mycket kraftigt redan under rådande förhållanden, vore av mindre vikt.

Rimligtvis har också de tankar som uttryckes i följande formel varit av större betydelse:

- »att målet för de studentsociala stödåtgärderna måste vara att väsentligt minska studieskulsättningen och dess vådor, vilka på senare tid antagit för den enskilde allt mer orimliga proportioner, samt befria de studerande från tvånget till studiehindrande förvärvsarbete.»

De förhållanden som här betonas är utan tvivel allvarliga. En till konferensen presenterad utredning visar, att skuldsättningen ökat mycket kraftigt. Samtidigt har man som nämnts kunnat konstatera en påtaglig likgiltighet hos statsmakterna för att genomföra några av de skattereformer, som skulle kunna underlätta de skuldsatta akademikernas situation. Det är begripligt, om studentopinionen efter en lång tid av lönenivellering och olidligt skatte-tryck för de »nominellt» högre inkomsterna kommit till den uppfatt-

ningen, att den enda möjligheten att få något med av standardutvecklingen eller åtminstone att slippa förlora alltför mycket, måste vara att kräva generell studiestöd. Generellt — för att undvika de ofta upprörande tröskelproblem som måste uppstå vid en relativt omfattande stipendiering med behovsprövning, något som starkt betonas i SFS proposition.

Icke desto mindre inställer sig en del kritiska reflexioner. För det första kommer det som med ett ofta förlöjligt uttryck kallas studiernas frihet i blickpunkten. Självfallet uttrycker studentriksdagen en from förhoppning i detta stycke:

»att samhällets stöd till studenterna icke får utformas så, att studiernas och forskningens frihet hotas.»

Dessvärre ger ju emellertid denna fras ingen grund att tro att frihetsinskränkningar inte så småningom införas.

Vidare måste man allvarligt ifråga-

sätta, om inte politiskt sett, den ena delen av programmet slår undan grunden för den andra. Med den kallsinighet som redan visats i skattefrågorna synes risken stor, att en allmän anslutning till tanken på generell stipendiering från socialdemokratisk sida får utgöra förevändning för att alltfört nonchalera kravet på avdrag för studiekostnader.

Det är rimligt, att studenterna lika väl som andra fackliga grupper försöker få sin del — och helst naturligtvis en större del — av den kaka som fördelningsstriden gäller. På kort sikt synes Göteborgsformuleringarna av kravet kanske fördelaktiga. Likväl måste man fråga sig, om studentriksdagen i tillräcklig mån tagit hänsyn till de politiska möjligheterna, och till konsekvenserna på lång sikt av det ställningstagande man valt.

I det sammanhanget borde kanske de socialistiska studenternas glädje vid tanken att slippa studiekostnaderna som motivering för akademiker- nas högre löneställning ha blivit en tankeställare.